

ПОДОХОДНИТЕ ДАНЪЦИ В КОНТЕКСТА НА МЕЖДУНАРОДНИ И ВЪТРЕШНИ ИДЕИ ЗА РЕФОРМИ¹

Красен Станчев²

Резюме

Статията обхваща дебата за данъците върху личния и корпоративния доход през последните две години. Важна негова характеристика е, че от 2018 г. МВФ и ОИСР се превърнаха в ключов защитник на прогресивното данъчно облагане и че големи международни компании, от които обикновено се очаква да се съгласяват с увеличение на данъците, сега публично одобряват такива реформи. През 2021 г. министрите на финансите на Г-7 също осе включиха в хора на поддръжниците прогресивното и по-високо корпоративно данъчно облагане. Статията прави опит да се изложи икономическата и политическата рационалност на предложението на МВФ (в първата част). Втората част обобщава историческия контекст на дебата за данъка върху доходите, а третата коментира най-популярната идея за данъчна реформа в България - въвеждането на необлагаем праг на дохода. Четвъртата част разглежда неотдавнашния принос на Г-7 в дебата и формулира заключенията от анализа.

INCOME TAXES IN ELECTORAL AND INTERNATIONAL CONTEXT

Krassen Stanchev³, Sofia University

Abstract

The article covers the debate on personal and corporate income taxes in the last two years. One important characteristic of the discussion is that since 2018 IMF has become a key advocate of progressive taxation and that large international companies, typically expected to oppose tax increases, now publicly approve such reforms. In 2021, the G-7 finance ministers also join the choir of progressive and increased corporate taxation. The article makes an attempt to expose the economic and political rational of the IMF and OECD proposal (in the first part). The second part summarizes the historic background of the income tax debate, while the third comments on the most

¹ Предварителни варианти на статията да публикувани в „Свободна Европа“ на 13 януари 2020 г., в „Икономически живот“ на 9 и 28 април, и 6 юни т.г., както и в „Преглед на стопанската политика“ на Института за пазарна икономика. Настоящата статия взема предвид коментарите, изказани по повод тези публикации. Авторът е благодарен на всички, които са участвали в обсъждането.

² Авторът преподава макроикономически анализ и теория на общественния избор в СУ и е един от основателите и бивш изпълнителен директор на Института за пазарна икономика в София (1993-2007). През 1990-1991 г. е депутат и председател на комисия в Конституционното събрание на България.

³ Dr. Krassen Stanchev is an associate professor teaching Public Choice, Macroeconomic Analysis of Policies and history of economic ideas to humanitarian post-graduates at Sofia University, he is also Board Chairman, one of founders and former Director of the Institute for Market Economics (www.ime.bg), ex-MP and committee chairman of Bulgaria's Constitutional Assembly (1990-1991). Since 2006, he worked in the countries of Western Balkans, Central Asia, the Caucasus, Ukraine, Russia and Egypt, leading teams and/or being a subcontractor of EU, UN, USAID or the World Bank programs. He is a honorary board member of Bulgarian Chamber of Commerce and Industry, a member of Mont Pelerin Society (www.mps.org), and of the Network for Constitutional Economics and Social Philosophy (NOUS: <http://nous.network/en/>).

popular idea of a tax reform in Bulgaria – the introduction of a non-taxable threshold of income. The forth part deals with the recent G-7 contribution to the debate derives conclusions.

ИДЕЯТА НА МВФ ЗА ПРОГРЕСИВНО ДАНЪЧНО ОБЛАГАНЕ

Призивът на МВФ за увеличаване на доходните данъци се съдържа в първото публично изявление на управляващия директор на МВФ Кристилина Георгиева за 2020 година (Georgieva, 2020). „Намалете неравенството, за да създадете възможности“. Това изказване събуди в глобален контекст позаспали настроения за повишаване на данъците. Ако те се осъществят, ефектът вероятно няма да е положителен.

Точният съвет на Кристилина Георгиева е да се увеличават на пределните данъчни ставки.

В изказването се „констатира“, че за последните десет години „неравенството в света се е увеличило“.

Това е само първият от три съвета. Другите два съвета са: преформулиране на социалната политика, която трябва да „стане по-активна“ и реформи в структурата на икономиката (активна политика по заетостта, повече мобилност на пазара на труда и подходяща жилища, кредитна и инфраструктурна политики, с географска насоченост).

На тези два допълнителни момента засега почти никой не обръща внимание. А в позоваванията на възванията на МВФ обикновено не се споменават изравняването на половете, борбата с корупцията и електронното управление и наблюдение на данъкоплатците.

Общото между всички тези и разгледаните по-долу предложения, аргументи и призови за данъчни реформи е вярата, че правителствата ще могат да се справят със задачата и че повечето събрани данъци в крайна сметка ще се използват рационално.

Връщайки се към идеята на увеличаване на пределните данъчни прагове, следва да отбележим, че то има смисъл при прогресивното облагане на данъците върху дохода (лични, корпоративни и върху труда, „осигуровките“), не при пропорционални, равните (каквото е терминът за „плосък данък“ в данъчния закон на Северна Македония) доходни данъци в България и още 29 страни автономни територии, и 31 под-национални юрисдикции.

В първата група 23 са бивши страни членки на СИВ и републики на СССР, в това число повечето страни от Балканите. В групата на под-националните юрисдикции са Уелс, седем щата на САЩ (където в пет други щата изобщо няма корпоративни доходни данъци или такива върху доходите на физическите лица), два кантона в Швейцария и отделни общини със определяни на място данъци. Отделно от тези групи шестнадесет страни след 2011 година се отказват от равен данък и въвеждат някаква форма на прогресивно облагане на доходите, обикновено „много“ високите доходи по някакъв национален критерий. В тази последната група са Албания, Латвия, Литва, Русия, Словакия (тамошната реформа е разгледана накратко по-долу), Сърбия, Черна гора и Чехия.⁴

Неравенството и бедността като аргументи за пропорционален данък върху доходите

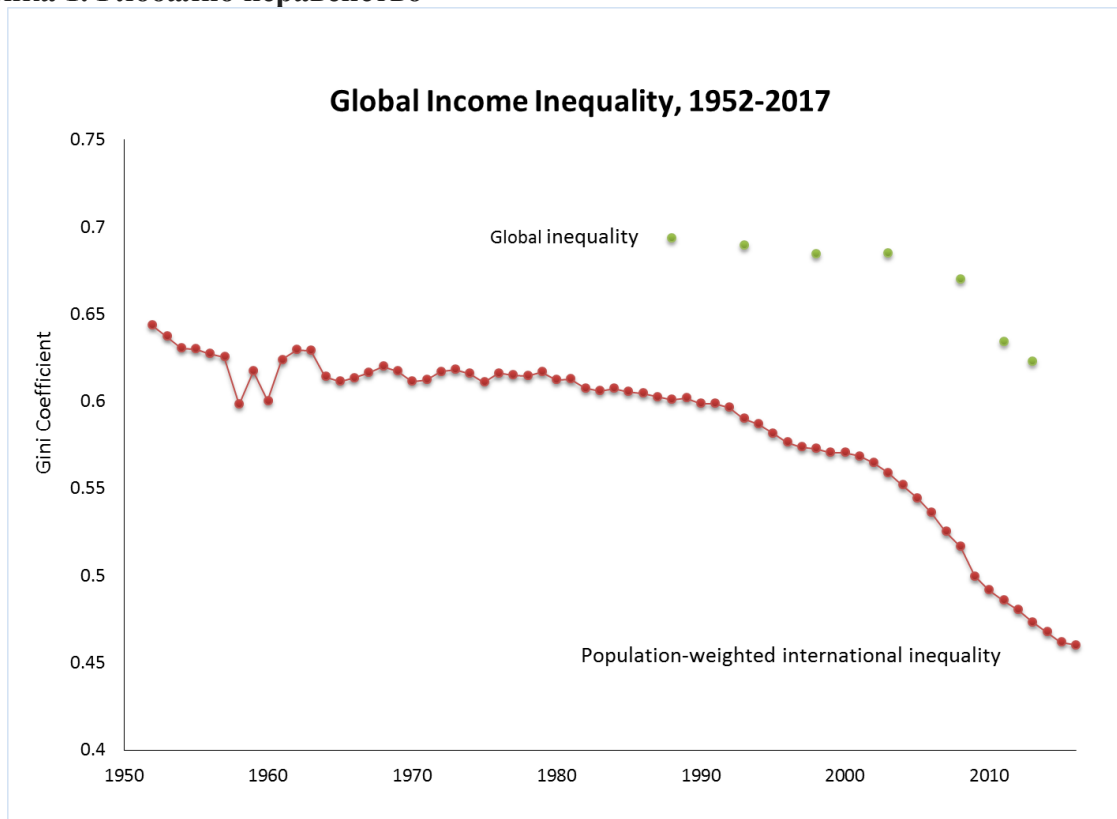
Ударението в тълкуването и прилагането на мисиите на тези две институции върху „неравенството“ се забелязва от около три-четири години. А то е сложен и донякъде неразбираем феномен и позоваванията върху „разрастващите се“ неравенства са не съвсем коректно.

В относително скорошен материал за обсъждане на самия Фонд (Dabla-Norris, 11) се посочва, че неравенството в доходите (измерено чрез коефициента GINI), за последните 20 години е различно в различните световни региони, нараства най-значително (от 5 до 26%) в бившите комунистически страни (включително Китай, Индия, Балтийските страни, Румъния, България, Словакия, Хърватска, Словения и Русия). Това са страните с най-висок ръст на БВП в Европа и/или света за последните години двадесет години. В останалите най-големи

⁴ Относително точна и актуална информация да промените в тези три категории страни дава Уикипедия.

икономики ръстът на неравенството в доходите е под 5%. Според Бранко Миланович, който ръководи екипа на Световната банка по изследване на проблема, за периода след 1952 г. в глобален мащаб неравенството намалява около една трета, ако се вземе предвид засегнатото население (Milanovic, 2016, 2017).⁵

Графика 1. Глобално неравенство

Източник: Milanovic,, 2016

Подобна е и приложимостта на показателя бедността, който също се използва като аргумент за данъчни реформи към по-високи и прогресивни данъци. Това е и един от аргументите зад предложението на Г-7 за глобален минимален корпоративен данък за относително големи компании. (На него се спирам по-долу.)

Сър Ангус Дийтън (2013) описва свиването на бедността по убедителен начин и своята лекция при получаването Нобеловата награда по икономика именно за приноса му изследването на бедността.⁶ През 2001 г. в мисията на МВФ и Световната банка бе включено

⁵ Самият коефициент GINI обхваща относително големи групи хора и не обхващат ясно „бонусите“ на хора на определени обществени позиции, например членовете на династии и/или политически ръководства. Да речем с голяма доза достоверност може да се твърди, че преди 1989 г. България се управлява от около 80 (често свързани) семейства; т.е. от около 2.25% от населението, като разликата в доходите спрямо „нормалните граждани“ е приблизително 50 пъти.

⁶ Повече от посочените тук данни и историята на самото международно усилие за преодоляване на бедността е дадено в Станчев, 2021, Станчев и Поповски, 2021 [Stanchev, 2021, Stanchev, Popovski, 2021]. Тази история е дълга, започва след Втората световна война, преминава през различни форми на помощи кредити (включително реструктуриране на държавни заеми) от страните с висок доход към онези с нисък доход на глава от населението и стига до включването им „целите на хилядолетието“ и „целите на устойчивото развитие“ в края на 1990 години и началото на този век. Тази история показва, че към времето на формулирането на тези цели крайната бедност (измерена по критерия 1.9 щатски долара на човек на ден) намалява от около 50% от населението на планетата първоначално до 20%, а към края на 2020 г. предвиждането бе подобрието да продължи до 8-9%. При това най-значително е подобряването на този показател в Китай и Индия, като в Китай той е под 1% през 2019 г. (което по-ниска стойност на показателя от тази на САЩ или България, съответно 1.6

и намаляването на бедността. За последните 20 години крайната бедност (1.9 на човек на ден) се съкрати около три пъти от 28.6% от световното население през 1999 г. на 9.9% от световното население през 2019 г. (2/5 от тези хора живеят в страните на юг от Сахара.).

МВФ се придържа официално към възгледа, формулиран ясно от Кристалина Георгиева, че прогресивните данъци са „ключов елемент от ефективната фискална политика“, „каквито са изследванията“ на самия Фонд.

В някакъв смисъл обаче мисията на МВФ изисква поне в страните, където подпомага тези системи, разглежда икономиката като подчинена на фискална система и съответно – като основен коректив на социалната политика и неравенството. Първичната мисия на МВФ (от 1947 г.) е да дава гаранции за реструктуриране държавни задължения, споделяйки риска глобално, ако задълженелите правителства приемат политиките по този повод. Те в общи линии са съчетание между вдигане на данъците и съкращаване на правителствените разходи. И двата компонента се смятат за задължителни. Допълнението към тази мисия с изисквано внимание към бедността и неравенството е от 2001 г. (виж Станчев и Поповски).

Последното фундаментално изследване на фонда по въпроса за неравенствата от март 2018 г. (Dabla-Norris), както подобни изследвания по време на пандемията от COVID-19 (Abdel-Kader and De Mooij), се характеризират с някои общи методологически несъвършенства.

- Те разглеждат периоди на разпределение чрез фиска, когато прогресивното данъчно облагане е практически всеобщо в следвоенната история на развитите страни. Към края на разглеждания времеви отрязък данъчното облагане и в тях се изравнява, „оплоскостява“ и намалява. В този случай динамиката на неравенствата и по-специално спадът им не задължително се оказва свързан с ръста на праговете в подоходното облагане или неговата прогресивност.
- Няма сравнение с периодите, когато тези страни са били бедни, с голямо неравенство, не са имали облагане на доходите или то е било пренебрежимо ниско, с временно действие и по никакъв начин не е било прогресивно (ако не се смята експроприацията на чужденци и изземването на доходи от хора, групи, към които по някакви съображения е приложен такъв подход. Няма нито една данъчна юрисдикция в света, която е имала високи данъци и правителствени разходи (като дял от БВП), когато се е развивала от ниски към високи равнища на благоденствие.

От друга страна, при по-дългосрочната перспектива на анализ, се вижда, че до към 1920 г. правителствата (кралете, царете, султаните и т.н.) имат много много по-малко на брой обществени задачи (армия и флот, опазване на границите и издръжка на държавното управление и съдебната система). Задачите на съвременните правителства са повече от двадесет, особено в развитите страни.

Изобщо за изследванията на МВФ от десетина години насам е характерно допускането, че правителствата са благородни, безпогрешни и ефективни в политиките, които предприемат.

Ако тези методологически несъвършенства бъдат отчетени, ще се окаже, че, измерено чрез бедността, неравенството, първо, намалява почти пет пъти за последните четиридесет години, а за последните 110 години – приблизително девет пъти и, второ, че това става по други начини, но се случва при намаляване на пределните данъчни ставки, изравняване и оплоскостяване на данъците и общо намаляване (или общо относително ниско равнище) на правителствените разходи спрямо БВП. Например Уилхелм и Фиестас през 2005 г. (Wilhelm and Fiestas, 2015) установяват, че увеличаването на разходите, които целят подобряване на

и 1.3%). Прегледаните в посочените публикации източници показват, че рецесията, предизвикана от COVID-19, връща глобалния дял на крайно бедните до равнището на 2015, приблизително около 10% на населението на Земята.

положението на относително бедните слоеве на населението, често е от по-голяма полза на по-заможните обществени страти.

Социалните политики (включително здравеопазването и опазването на околната среда) на правителствата се финансират от по-сигурните за събиране косвени данъци. Но когато и тези данъци се увеличават (предимно в развитите страни), възможностите за потребление на по-малоимотните домакинства в отделните страни намаляват.

Опровержение на позоваването на „нарастащите“ са Китай (след 1980 г.), и Индия (след 1992 г.), а от няколко години и Африка – въпреки, че на нея се падат повече от половината крайно бедни в света.

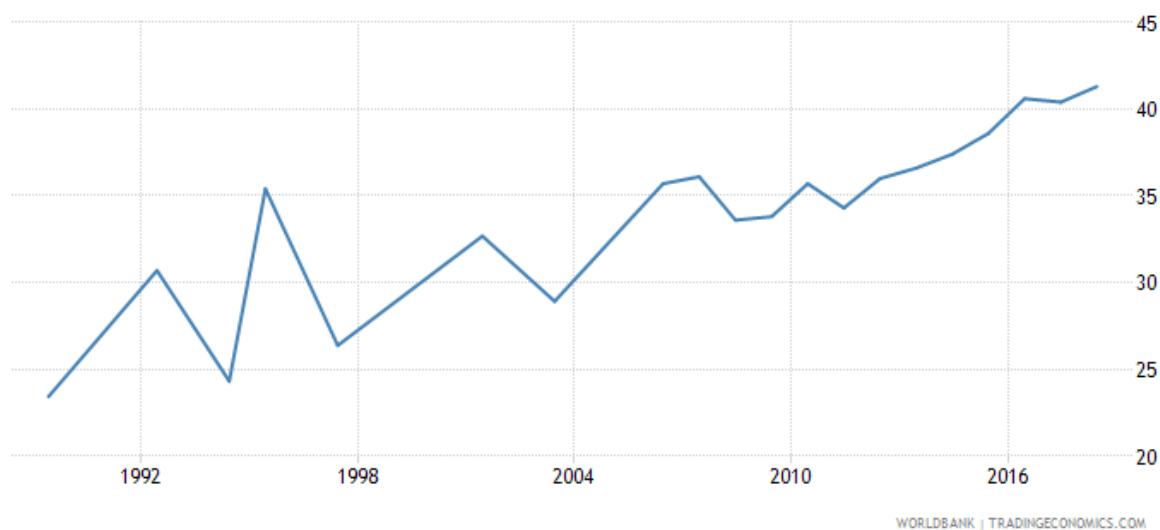
В България неравенството за последните тридесет години е най-ниско през 1996 и 1997 г., когато пред февруари средната заплата е 20, а средната пенсия 5 щатски долара, а крайно бедни (по споменатия критерий на Световната банка) са поне 37% от населението.⁷

Неравенството е проблем когато е с властови произход. Когато данъчните закони и защитата на правата на собственост третират и защитават всички данъкоплатци еднакво, неравенството е по-скоро естествен феномен. Този проблем със справедливостта на облагането на доходите бе предвиден за решаване именно с равния, пропорционалния данък. Решението е добре описано от Станчев, 2016 и Стоев, 2016 (Stanchev, 2016, Stoev, 2016). Когато, обратното, със закон или други властови действия се създават привилегии, дискриминират (обезправяват) или експроприират определени хора или групи, възниква обяснимо обществено усещане за несправедливост. Такъв е донякъде изглежда случаят с България.

Чисто икономически обаче, неравенството може и често онагледяване и на една закономерност, известна като Крива на неравенството на Саймън Кузнец (Нобелов лауреат за 1971 г., Кузнец, 1955 [Kuznets, 1955]). Тя гласи: „когато икономиката расте, неравенството се увеличава“. След 1997 г. икономиката на България е именно такава ситуация вероятно съчетана с неравенство и фаворизиране с властово-политически средства.⁸ 1996 и началото на 1997 г. са най-лошото време в смисъл на обедняване в цялата история на страната. След това настъпва период, който поради неразбиране често наричат „догонване“. Необходимостта от възстановяване на доходите след хиперинфлацията от 1996 и 1997 г. е важна част от обяснението на неравенството в България. На следната графика се вижда как коефициентът GINI следва относително точно периодите на растеж и рецесия пред последните 30 години.

⁷ Виж източниците в Станчев 2020 [Stanchev, 2021]

⁸ То е много по-сложен феномен, виж Станчев, 2020 [Stanchev, 2020]

Графика 2. Динамика на коефициента GINI за България (1990-2021)

Източник: Tradingeconomics (по данни на Световната банка).

ИНИЦИАТИВАТА ЗА ДАНЪЧНИ РЕФОРМИ НА Г-7 И ОИСР

Според Комюникето (2021) на правителството на Великобритания, резюмиращо срещата на 4 и 5 юни тази година на министрите на финансите и управителите на централните банки (заседавали на 28-ми май) от Групата на Седемте (Г-7) в присъствието от ръководителите на МВФ, Групата на Световната банка, Организацията за икономическо сътрудничество и развитие (ОИСР), Еврогрупата и Съвета за финансова стабилност⁹ (също участвали в заседанието на 28-ми май), Групата е постигнала съгласие по две предложения за реформа на глобалната данъчна система. Тези предложения бяха в процес на интензивна подготовка поне от 2018 година насам.

Първото засяга големи световни компании с марж на печалба най-малко 10% и гласи, че поне 20% от печалбата над 10-процентния марж ще бъде преразпределена и след това обложена с данък в страни, в които фирмите работят или извършват своите продажби. (Процедурата за това как точно ще става това все още подлежи на обсъждане, договаряне и прилагане.) друг начин.

Според замисъла на второто предложение мултинационалните компании ще трябва да плащат данък от най-малко 15% във всяка юрисдикция, в която оперират. Целта на правилото е да предотврати пренасочването на печалбите към юрисдикции с ниски данъци и се очаква страната, в която е седалището на компанията, ще може да надгради прага (праговете) на облагането на корпоративните доходи до 15 на сто или по-високи данъци.

Към 9-ти юли 130 страни от 139 участнички във въдената от ОИСР инициатива „Против ерозирането на данъчната основа и прехвърлянето на печалби“ (ПЕДОПП)¹⁰ се присъединиха към идеите на Г-7, колкото и неясни да изглеждаха и все още да изглеждат те. Първото предложение ще бъде

Според Становището от 1 юли 2021 на ПЕДОПП „Правилата на GloBE [„глобалните правила против ерозия на данъчната основа“ - ГПЕДО] ще се прилагат за мултинационалните

⁹ Съветът наблюдава и прави препоръки до Групата на 20-те по повод глобалната финансова система. Той не е добре познат във България, повече информация за него може да бъде намерена на страницата му Интернет: <https://www.fsb.org/about/>.

¹⁰ По-подробна информация за ПЕДОПП може да бъде намерена на страницата на Инициативата: <https://www.oecd.org/tax/beps/>.

предприятия [МНП – К.С.], които надминават прага от 750 милиона евро оборот... Страните са свободни да прилагат към МПН със седалище при тях, дори ако те не достигат този праг“. Очакваните по-високи приходи от така приложените идеи за реформи ПЕДОПП изчислява на 250 милиарда щатски долара. Според някои по-оптимистични оценки – 400 милиарда.

Министърът на финансите на България (Василев, 5 юли 2021 [Vasilev, 2021]) обяви, че „Миналата сряда, 30.06.2021 г., с решение на Министерския съвет, беше одобрена позицията на Република България по един дълго протичащ процес, инициатива на държавите от Г-7 и Организацията за икономическо сътрудничество и развитие (ОИСР), който ще продължи поне още 4-5 г.“ И допълни: „това означава, че ако една чуждестранна компания работи в България и има обороти над 750 млн. евро и по-малко от 25 % от нейните работници, нейните активи или общата сума, която плаща на работниците си е в България, в бъдеще тя може да подлежи на такава ставка, ако съответната друга държава е приела това решение на ОИСР.“ Изявлението му бе по повод критика на това решение, което той определи като „пълна глупост и целенасочени лъжи в условията на предизборна кампания“. Министърът безусловно е прав. Ако се мисли за данъците върху печалбите на въпросните големи фирми от гледище на облагачата дейността им юрисдикция. Но инициативата на Г-7 и ПЕДОПП може да се тълкува и от гледище на пазара, цените и потребителите на стоките и услугите на тези фирми.

Би следвало да се обърне внимание на привидно странното обстоятелството, че големи компании като Facebook, Tesla, RyanAir и Google (а към тях вероятно ще се присъединят и много други) приветстваха съобщението от срещата на Г-7. Това те правят въпреки пропагандираното намерение именно те да бъдат наказани чрез въвеждането на глобален минимален данък. Обяснението е, че използвайки благодатната роля на ниските данъци и изобщо на т. нар. „офшорни зони“, тези компании биха били защитени от конкуренцията на всички конкуренти, които тепърва ще навлизат в техните развойни поприща. Това е така, защото (виж Станчев 2016а [Stanchev, 2016a]) тези зони намаляват разходите си по управление на глобалните вериги на добавена стойност и се характеризират не просто с ниски данъци, но и със сигурна защита на права на собственост. При въвеждане и последователно прилагане на глобален корпоративен данък, доколкото това е възможно да стане последователно и ефективно, тези компании ще имат възможност да запазят пазарните си дялове. Повишените поради данъка цени ще бъдат платени от потребителите. Получава се, че Г-7 и ПЕДОПП защитават придобитите пазарни дялове на големите МНП. Изобщо глобалните минимални данъчни ставки унищожават данъчната конкуренция. А тя е един от малкото действени ограничители на безотговорността на правителствата, включително тези от Г-7, чиято безотговорност се доказва от високите равнища на държавен дълг в тези страни.

Ден преди неговия коментар Ричард Ран (Ран, 2021 [Ran, 2021]) сподели, че „някои идеи са толкова лоши, че е трудно да се повярва, че някой правителствен водач ще ги подкрепи – да не говорим за лидерите от 130 страни“.

Все пак точно това обстоятелство изисква някои обяснения.

Същината на замисъла на финансовите министри от групата е да се въведе глобален минимален корпоративен данък от поне 15% при големите МНЕ, като такава възможност де факто се приветства от Г-7 и ОИСР. Думата „поне“, казват акредитирани на срещата наблюдатели, е добавка на европейските финансови министри, цитирани са тези на Великобритания и Германия.

Обосноваването на идеите на Г-7 не е ново, то се среща в много публикации на ОИСР и МВФ. Но много е важен и изказът.

„Оформяне на сигурно и благодатно бъдеще за всички“ и „изравняване на правилата на играта за всички“ – това са двата основни аргумента според цитираното Комюнике.

Освен това има позоваване към нуждата от преодоляване на последиците от COVID-19 и „изграждането на силно, устойчиво, балансирано и приобщаващо глобално икономическо възстановяване“, както и към „трансформиращи усилия за справяне с изменението на климата и загубата на биологично разнообразие“.

В Комюникето е изразено и намерение да бъдат заделени между 100 и 200 милиарда щатски долара, които по оценки на МВФ ще са необходими на страните с нисък доход на човек от населението, за да излязат от рецесията на 2020 г. Много подробности в правилата обаче остават неясни или направо противоречат на заявените цели. Ето част от тези неясноти и противоречия.

1. Въвеждането на глобалните правила по данък печалба не са много равноправни: а) от списъка МНЕ са изключени фирмите на цели отрасли – например минното дело и енергетиката и б) запазва се правото на отделни юрисдикции да прилагат данъчни изключения и преференции. Всъщност това е и, както ще видим, по-надолу, един от основните проблеми за ниската събираемост на корпоративните данъци, особено в G-7.
2. Прогнозният глобален БВП за 2022 година е малко над 100 трилиона щатски долара. Това ще рече, че дори при осъществяване на най-оптимистичния сценарий са събираемост на глобалния данък, приносят ще е не повече от 0.4% от БВП. Тази сума изглежда недостатъчна за постигането на която и да е от заявените цели. В най-добрия случай те могат да финансират известно увеличаване на помощите за изпадналите в по-дълбока рецесия страни с нисък доход.
3. Но изглежда, че финансовите министри от G-7, управителите на централните банки и ръководителите на МВФ никога не са чували за [толкова добре анализирания феномен](#) „проклятие на помощите“ и обещават да продължат да подкрепят страните с ниски доходи и уязвимите групи в тях. Този феномен е добре описан от Дянков и др. (Djankov, 2007), Прокопиевич (Prokopijević, 2003/2019), Истерли (2016) и много други.
4. Корпоративните данъци са облагане на инвестиции, потребление и заплати. „Корпорацията“ всъщност не плаща данъка, тя е само събирач на данъци, докато реалният данък се плаща предимно от работници под формата на по-ниски заплати, от купувачите на нейните стоки и услуги и косвено от икономиката, където цената са намалените инвестиции.

Микроикономиката на корпоративния данък има и макро измерения.

Дори абстрахирайки се от тази особеност на корпоративното облагане и предполагайки безпогрешна работа на правителствата, МВФ, Световната банка, ОИСР, банките за развитие и органите на Евро-групата, със сравнително пренебрежима част от общите данъчни приходи не е възможно да се финансира изпълнението на необозрими по размер задачи като икономическо възстановяване и/или „трансформиращото справяне с климата“ и предизвикателствата за флората и фауната на планетата. Това се доказва от следната таблица.

Таблица 1. Приходи от корпоративно облагане и държавен дълг в страните от Г-7 (2017 г.)

Страна	Приходи от корпоративно облагане (% от БВП)	Държавен дълг (% от БВП)
Канада	2.5-3.7	89.7
Франция	2.2-2.3	98.5
Германия	1.7-2.0	64.1
Италия	3.7-2.1	131.2
Япония	6.3-3.7	223.8
Великобритания	3.3-2.8	87.0
САЩ	2.0-1.7	82.3
ОИСР (средно)	2.5-3.0	89.7
България	3.1 (1995) - 2.2	

Източник: [ОИСР](#)

С изключение на Китай, страните от Г-7 са крайният кредитор на останалия свят: тяхното предложение вероятно ще направи другите страни по-зависими от помощта и кредита от Г-7, Европа и Китай. Но страните Г-7, с изключение на Германия, след 2017 г. трупат още дългове, които очевидно по-високите корпоративни данъци не могат да покрият. Според изчисленията на Хорн и др., Китай е най-големият заемодател на развиващите се страни и обемът на техните задължения към китайски кредитори е 5% от глобалния БВП. По-високият глобален корпоративен данък, независимо за кого се отнася, е фактор на влошаване на дълговите показатели както на страните от Г-7, така и на онези, които се нуждаят от международно кредитиране.

„Определянето на това какво се включва в понятието „доход“ е най-съществената част от него“, посочва Ран. „Тук попадат скрити отговори на въпроси като това, какви са амортизационните ставки, данъчните кредити за научноизследователска и развойна дейност, различни субсидии и т.н.“ Поради тази причина, независимо от номинално възприетия данъчен праг, отделните правителства имат широко поле за маневриране, което най-вероятно ще бъде използвано и предполагаемото увеличение на приходите от корпоративен данък няма да се случи. Вероятно е възможно ПЕДОПП да приеме подробни инструкции за това как да се унифицират отчетите. Но минимални шансовете Китай, Русия и много други от 130-те страни подкрепиха предложенията на Г-7 да играят по правилата.

В страните от Г-7, въпреки номинално високите, разнообразни и прогресивни схеми на облагане на корпоративните доходи, пределната ефективност на облагането е същата като в страни с по-прости и удобни за съобразяване данъчни системи. Всъщност предполагам, че дори е по-ниска. Но ето какво ни казва измерването на ефективната пределна данъчна ставка за 2019 г. от ОИСР.

Таблица 2. Средно ефективен и съвкупен ефективен праг на корпоративния данък в Г-7 (2020)

Показател/страна	Съвкупен средно ефективен данъчен праг	Съвкупен ефективен пределен праг на корпоративния данък
Канада	24.6	10.5
Франция	30.3	16.7
Германия	27.5	11.5
Италия	20.7	-56.3*
Япония	27.2	8.2
Великобритания	18.4	13.6
САЩ	24.6	11.2

Източник: ОИСР; *данъкът не е събран по някаква причина.

Всъщност като съвкупен ефективен праг на корпоративния данък, страните от Г-7 имат реално два пъти по-ниски или сравними с праговете на страните от Европа с равни данъци. Между другото, през 2019 Янски, по поръка на групата на „зелените“ в Европейския парламент, направи анализ на спазването на данъчното законодателство от МНП в страните членки и се оказа, че България е единствената страна, в която те плащат всички изискуеми по закон данъци.

Плюс това Но изглежда, че финансовите министри от G-7, управителите на централните банки и ръководителите на МВФ никога не са чували за [толкова добре анализирания феномен](#) „проклятие на помощите“ и обещават да продължат да подкрепят страните с ниски доходи и уязвимите.

ГЛОБАЛНОТО НЕРАВЕНСТВО СЕ ЗАПАЗВА, КРАТЪК СПИСЪК ДОКАЗАТЕЛСТВА

Онова, което е вярно за споменатите фирми, е вярно и за икономиките в G-7: те до една биха били защитени от конкуренция от нововъзникващи и съперничащи им икономики.

В страните от GГ-7, въпреки номинално високите, скъпи и прогресивни схеми за корпоративно и изобщо доходно облагане, пределната ефективност на данъчното облагане е същата като в страните с по-опростени и удобни данъчни системи. Това добре се демонстрира от [статистиката на ОИСР](#) за ефективните пределни данъчни ставки. Дяволът обаче е в следните исторически подробности, които ръководителите на тези страни могат спокойно да проверят. Ето какво се вижда от техния опит.

Глобалното неравенство между страните от Г-7 и останалия свят се запазва, въпреки заявената цел то да бъде намалено с въвеждането на минимален задължителен праг на корпоративното облагане в планетарен мащаб.

1. В повечето страни от Г-7 корпоративното и изобщо доходното облагане се налага след война или с цел финансиране на война. Частично изключение е историята на това облагане в САЩ и Великобритания през XIX век, когато то е въведено за кратко и без да изпълни заявените цели за финансиране на държавните бюджети.
2. В тези страни доходното прогресивно данъчно облагане се прилага в относително непроменен вид след 1920 г. Тогава тези страни са средно четири пъти по-богати като БВП на човек от населението спрямо страните от Източна Европа например.
3. Пак през 1920 г. тези страни са били средно повече от десет пъти по-богати по показател БВП на глава от населението спрямо света извън Северна Америка и Европа.

4. Днес страните от G-7 са повече от три пъти по-богати от света по този показател, а средните стойности на БВП на човек в $\frac{3}{4}$ от страните са сравними с онези от преди въвеждане на подоходното и прогресивно облагане в G-7.
5. Много по-важно обаче е капиталобразуването, възможностите да имаш ресурс, с който да живееш по-добре в бъдеще: по-високите данъци ще намалят темпото на натрупване на такъв ресурс. Според последния доклад за глобалното богатство на Credit Swiss, 2019 (където богатството се измерва по пазарни цени на активите, притежавани от правителства, корпорации и пълнолетни лица). Преди пандемията от COVID-19 Северна Америка е 27 пъти по-богата от Африка (където темпът на икономически растеж тогава е 14%), 1.5 пъти по-богата в сравнение с Китай и 7.8 пъти по-добър от Индия. Богатството на Европа е 76.1% от това на Северна Америка. По-високите данъци ще имат отрицателно въздействие върху капиталобразуването в по-малко богатата част на земното кълбо.
6. Пак според този доклад, където от 20 години има данни и за България, през 2000 година, след като в България започва реструктурирането и намаляването на, средното богатство на възрастен гражданин на страната е 3 839 щатски долара, през 2019 – 42 685 щатски долара. Това е ръст от 1 111.88% (при регистриран спад през 2009 и 2010 година). Друга страна с такъв ръст на националното богатство в ОИСР или Европа за този период няма.
7. Бързият ръст на богатството не означава, че България е много „напред с материала“. Същият среден показател за Европа през 2019 година е 154 хиляди щатски долара, Австрия – 275, Словения – 122.5, Гърция – 96.1, Естония – 78.5, Словакия – 66.2 Чехия – 64.7, Хърватия – 62.2, Полша – 57.9, Черна гора – 53.5, Унгария – 44.3 и Румъния – 43.1 хиляди щатски долара. От тази гледна точка за българските министри на финансите не би трябвало да е без значение дали стоките и услугите на глобалните компании ще поскъпнат поради въвеждането на минимални прагово по корпоративните данъци.
8. Както се вижда от таблицата за ефективното корпоративно облагане, ако правителствата на G-7 следват собственото си предложение за реформа, те биха имали възможност дори да намалят номиналните ставки според действащо им законодателство. Но ако по някаква случайност те наложат минимален процент от 15% на всички страни, около 6 милиарда души в останалата част от света ще бъдат в по-лошо положение по отношение на перспективите за икономически растеж и просперитет. Това е така, защото днес страните от G-7 са повече от три пъти по-богати от средното благосъстояние на света, а средните стойности на БВП на глава от населението в $\frac{3}{4}$ от световните страни са сравними с тези преди въвеждането на корпоративното, дневното и прогресивното данъчно облагане в страните от G-7. С други думи, на тези страни ефективно се отказва възможността за растеж, която най-богатите страни са се радвали, когато са били по-малко проспериращи.

ИСТОРИЧЕСКИ ОПИТ

Данъците върху дохода са исторически ново явление.

Това са дялове от доходи от заетост при някой друг и самостоятелна заетост, пенсионни вноски и здраве (ако има държавни фондове за тях) от печалби от бизнес, доходи от собственост, от лихви по спестявания и дивиденди от инвестиции.

Когато тук се осъждат данъци, включително (и най-вече) по време на изборните кампании от 2005, 2013 и 2021 година, от цялото това многообразие се имат предвид индивидуалните

доходи от заетост и от бизнес (печалби). Другите данъчни теми – като прякото облагане за пенсии и здраве, така и ДДС и косвени данъци – се разискват спорадично, според случая и без връзка с цялата фискална система. През 2020 година това се случи с ДДС и бяха въведени различия в облаганията, които не решават нито един от заявените проблеми.

Основен и относително постоянен предмет на критика е пропорционалният данък.

Това е точното счетоводно и академично определение на „плоския данък“, в което се има предвид, че в хазната се събират равни дялове от всеки доход.

На македонски плосък данък е „равен“ данък. Предпочитам този термин, защото точно или интуитивно ясно сочи източника на справедливостта на пропорционалното облагане – всички са равни пред данъчния закон.

Освен това у нас и в другите юрисдикции с равен данък облаганията на всички приходи не са „плоски“, а често не са и равни. При данъците за държавни пенсии и здравни разходи, дяловете са различни, има минимални прагове и тавани. Последните се определят административно, не от преките представители на данъкоплатците в законодателното събрание. Обсъжданията им с работодателски и синдикални организации са обсъждания с лица, които представляват в най-добрия случай само своите членове. При данъците за ДОО се губи собствеността върху внесените средства, при тези в НЗОК – също, макар и не напълно. В същото време поне 20% от населението не внасят осигуровки в тези държавни фондове, по причини, които не са толкова свързани с реалния избор и личната порядъчност на данъкоплатците, колкото произтичат от системни стимули да не се правят такива плащания – регулиране на трудовите договори, минималната работна заплата и на колективното договаряне.

У нас дори тези, които са изучавали икономика и публични финанси, не са го правили по първоизточник и нямат почти никаква представа от историческия опит с едни или други данъци.

Още в средата на XIX век (Mill, 1848) има основателни съмнения във възможностите на прогресивното облагане на доходите. „Твърди се, казва Джон Стюарт Мил, че правилото за пропорционално данъчно облагане има по-голямо отрицателно влияние върху умерените, отколкото върху големите доходи, тъй като то в първия случай има по-силна тенденция, отколкото във втория, има тенденцията да притиска платеща към по-нисък обществен ранг. Това твърдение ми се струва повече от съмнително. В „За общите принципи на данъчното облагане“ (който тесът книга V, глава II от „Принципи на политическата икономия с някои от приложенията им към социалната философия“) на Мил коментира въпроса за справедливостта и равенството при данъчното облагане по следния начин:

„Поданиците на всяка държава трябва да допринасят за подкрепата на правителството, колкото е възможно по-пропорционално на съответните им способности: т.е. пропорционално на доходите, на които те съответно се радват под закрилата на държавата. В спазването или неспазването на тази максима се състои онова, което се нарича равенство или неравенство в данъчното облагане.“

Иначе казано, справедливостта има две страни – равенство пред данъчния закон и изискване срещу данъчните приноси в хазната, поданиците да получават възможност да се радват на своите доходи.

Принципите на Мил са изисквания към данъчното облагане, които не са се променили повече от 170 години заслужават да бъдат споменати,¹¹ защото те са и съвременен критерий за ефективност на данъчните системи, прилаган от ОИСР (OECD, 2019), въпреки и донякъде

¹¹ Мил всъщност тук доразвива в подробности положение, изказано от Адам Смит (1755) в лекциите му по етика през 1755 година, че почти нищо друго не е необходимо, за да се „осигури най-висока степен на изобилие, освен мир, лесни данъци и поносимо правораздаване.., всичко останало ще се породи естествения ход на нещата“.

в скрито противоречие с прокарането на предложенията на Г-7 и защитата на юрисдикциите с високи.

Според Мил данъчната система е справедлива и ефективна, когато:

1. „вади от джоба на възможно най-малко“ (оставя възможно най-голям разполагаем доход);
2. Данъците са ясни, предвидими и удобни за плащане;
3. Наказанията за не-плащане са поносими и не разоряват данъкоплатеца;
4. Проверките от данъчните власти са колкото възможно по-редки и ненатрапчиви.

Когато Мил описва тези принципи, в Англия съвсем наскоро е въведен данък върху личните и корпоративните доходи. Това се е случило през 1842 година, данъкът е равен – 5%. Преди това през 1799 година е направен опит за въвеждане на подоходен данък (от 2 и 10%), но той е отменен като неефективен и несправедлив. Събраната сума е 40% по-малко от нужната за война с Наполеонова Франция. (А 10% се изискват от поданиците с много високи доходи, защото се предполага, че те са по-заинтересованите бенефициенти от предоставяното от правителството благо „национална сигурност“.) Почти веднага след това, пака заради планираната война, през 1803 година отново е въведен данък от 5% върху доходите, който е отменен след Ватерлоо.

През 1842 година причината за въвеждането на данъка е отвяната и намаляването на някои защитни мита, планът е облагането да е в сила три години. Ефектът е, че новият данък успява да вдигне само с 0.16% от БВП правителствените разходи, само за една година от действието на режима на облагане. Под различни предлози (финансиране на железниците, Кримската война и пр.) данъкът остава в сила 25 години, въпреки че не дава очакваните приходи и въпреки всички водещи политици (през този период Дизраели сменя Гладстон и обратното) обещава да премахнат този тип данък, а данъкоплатците очакват това да стане. В продължение на първата половина на XIX век (Hartwell, 1981) в родината на Мил, ако изключим две войни, данъчните приходи се движат между 9 и 11.5% от националния доход на човек от населението.

Историята е приблизително същата и данъчната история на САЩ през XIX век: данък върху личните доходи от 2 и 7% се въвежда, за да финансира 1/15 от разходите на Съюза за войната между Севера и Юга), но парите не са събрани (останалите 300 милиона щатски долара са заем). В края на краищата федералният данък е наложен на корпорациите през 1909-та, а върху личните доходи през 1913 година. За целия този период (пак без военновременните данъци) федералните правителствените разходи остават общо взето под 5% от БВП.

Историята на въвеждането на подоходни и прогресивни данъци позволява няколко извода.

1. Страните забогатяват без такива данъци. Практически няма нито една страна от онези, които днес се смятат за развити и богати, която да е стигнала до това положение с подоходни, особено с високи подоходни данъци.

Швеция е една от страните с ранно въвеждане на подоходен данък през 1862 година е потвърждение на това правило. Там (Stenkula, 2014) до 1932 година (при неутралитет по време на първата световна война) (горната граница на данъците в БВП не минава 10% и е средно е около 7%. За същия период и пределната горна ставка на подоходен данък на средния данъкоплатец на заплата е приблизително на това равнище. И в наши дни (Асен, 2021) приходите от преки данъци върху доходите в бюджетите на Норвегия и Швеция е 10-12%, а със социалните данъци там и в Дания фактически е налице почти плосък данък от малко над 20%.

В Швеция, Дания и САЩ бюджетните приходи по линия на корпоративното облагане са около 3%, приблизително колкото в България.

Богатството на Швеция до голяма степен се обяснява с ранното въвеждане на правилните инструкции (правила на играта). Ето (Bergh, 2011) някои от тези правила: правилата на

собственост и ползване на земя са учредени в средата на XVII век (и от тогава не са нарушавани); от 1842 година началното училищно образование е задължително; през 1845 година са премахнати аристократичните привилегии за държавни длъжности, изравнени са правата на всички наследници независимо от пола им и е премахната цензурата; пак по това време са премахнати привилегиите на гилдиите в образованието, приети са правила за регистрация на акционерни дружества (запазени в основни линии от 1848 година досега); и през 1850-1860 година почти напълно е освободена търговията (нарушаването на тази свобода е забранено от 1864 година).

2. Прогресивното данъчно облагане или по-високите данъци за „богатите“ не премахва обществените неравенства. Това е отдавна известно в икономиката, но има смисъл да се приведат някои свидетелства.

100 години след въвеждането на прогресивното подоходно облагане в САЩ, то там е много по-прогресивно отколкото в Скандинавските страни. Въпреки това статистиката на неравенствата на страните членки на ОИСР показва, че в САЩ те са най-резки и значими. Причините са няколко:

- Високите данъци не биват плащани – много разходи намаляват облагаемия доход и списъкът на данъчните преференции, обогатяван от 1920-те години насам е около 11 хиляди страници;
- Запазена е (Станчев, 2016 [Stanchev, 2016]) данъчната конкуренция между отделните щати и най-богатите и конкурентни компании оперират през юрисдикции с ниски данъци и сигурни разплащателни системи на територията на САЩ или извън страната. В САЩ в редица щати няма данък върху доходите – такива са Флорида, Тексас, Южна Дакота, Вашингтон и др.

От 1990 до 2017 година броят на страните членки на ОИСР със специално облагане на богатите намалява от 12 на 4 – Швейцария, Испания, Франция и Норвегия. (За сведение – общият брой на членовете на ОИСР е 37.) След 1980 година минималната законова ставка по доходите в ОИСР спада от 47 на 15%. Но е по-важно (ОЕСД, 2018) какъв е ефектът от облагането на „богатите“ в отделните страни членки.

Данъкът върху богатите в Швейцария е 1% от БВП и 3.7% от всички данъчни приходи. Само тук има тенденция към леко увеличаване на приходите от този данък след 1980 година. И това е много голям успех. Защото в Испания тези съотношения са 0.18 и 0.54%, във Франция съответно 0.22 и 0.48% и в Норвегия – 0.43 и 1.3%, като навсякъде в ОИСР техният дял в икономиката намалява.

Това не е закономерност само в богатите страни членки на ОИСР, нека потърси в Интернет материали по данъчната история на Индия. Там данъкът върху богатите е въведен през 1957 година, оказва се напълно неутрален спрямо обществените неравенства и е отменен през 2015 година. Тази промяна не се отразява на неравенствата, но бедността намалява (независимо от прилагания статистически начин на измерването ѝ) по други причини след 1992 година. (В момента там обсъждат еднократен данък върху най-богатите, като временна мярка за компенсиране на част от последиците от COVID-19.)

3. Заедно с намаляването на данъците и премахването на облагането на богатите националното богатство на средния възрастен човек от населението се увеличава.

Посоченият доклад на ОИСР показва, че, независимо от облагането, това богатство от 1970 до 2016 година се увеличава от около 100 хиляди щатски долара на човек над 200 хиляди.

Същата закономерност се наблюдава и в България.

Според годишният доклад на [Креди Суис за богатството в света](#) за 2019, където от 2000 насам има данни и за България. За разлика от БВП този показател дава представа за активите в дадена икономика и като финанси, и като недвижимо имущество.

През 2000 година, след като в България започва реструктурирането и намаляването на данъците по посока на принципите на Мил, средното богатство на възрастен гражданин на страната е 3 839 щатски долара, през 2010 – 42 685 щатски долара. Това е ръст от 1 111.88% (при регистриран спад през 2009 и 2010 година).

Друга страна с такъв ръст на националното богатство в ОИСР или Европа за този период няма.

Естествено действат и ситуативни и демографски фактори: поради (Станчев, 2019 [Stanchev, 2019]) дълбоката и една от най-дългите рецесии в историята на България, продължила от 19 месеца (между края на 1995 и началото на 1997 година) началното ниво е много ниско, за периода след 2000 година възрастното население е намаляло значително и между след тази година до 2008 година България е на едно от първите места в света по чуждестранни инвестиции спрямо БВП.

Въпреки това (Credit Swiss) тези фактори богатството през 2006 година е 14 645 щатски долара на възрастен гражданин на България, а през 2007 година (годината на оплоскостяването и намаляването на корпоративния данък) – 20 387 щатски долара.

(Понеже стана дума за Индия: там богатството на възрастен гражданин през 2000 година е 2 127 щатски долара, а през 2019 – 14 569 щатски долара.)

Казаното не предполага, че богатството в която и да е страна е „правилно“ или поравно разпределено. То само налага извода, че в България богатството все още е крехко и би било доста рисковано да се променя нагоре равния данък и да се въведат елементи диференциране на праговете на облагане.

В защитата си на равния данък Мил предполага, че все пак някои ниски доходи може би следва да бъдат освободени от данък. През 1848 година той дава пример с годишен доход от 60 лири стерлинги. Във Великобритания и досега за разходи под 200 лири се изискват отчетни документи.

ПРЕДИЗБОРНИТЕ ИДЕИ ЗА РЕФОРМИ НА ДАНЪЧНОТО ОБЛАГАНЕ В БЪЛГАРИЯ ПРЕЗ 2021 ГОДИНА

Ако в обозримо бъдеще в България се осъществи данъчна, нужното съгласие за промяна може да получи вероятно само идеята за необлагаем минимум, застопорен на равнището на минималната работна заплата (МРЗ).

Да бъде приложен такъв минимум при 10-процентен и какъвто и да е пропорционален данък изобщо не е нова идея. Та присъства и в проектозакона на авторите на идея за плосък данък Боб Хал и Ал Рабушка от 2007 година, (Hall, Rabushka, 2007).

Това всъщност е идея за не съвсем пропорционален данък, а в България, където равнопоставеността на данъкоплатците в приложимото поле на облагане е универсална, обща за всички, това е идея за премахване на пропорционалността и въвеждане на прогресивен данък. Това, надявам се ще стане ясно малко по-долу. Но нека първо обърна внимание на някои спорове и факти, които имат отношение към опита у нас и в ЕС.

Идеята за необлагаем минимум бе отстоявана от Пламен Орешарски преди изборите от 2013 година. Но не бе приложена поради, доколкото може да се съди по не особено ясните дебати по този повод в тогавашния парламент, несъгласие от страна на ДПС. Това бе мъдър подход от страна на тази партия, защото нейните депутати очевидно защитаваха интереса на своите избиратели.

Но вариант на данъчна система с равен данък и необлагаем минимум бе обсъждан през 1997-2003 година, първоначално съвместно с подобна инициатива в Словакия и Полша (виж: ИПИ

и др.) Необходимостта от дерегулиране на съответните данъчни системи бе надлежно анализирана и представена на публиката в отделните страни.

В Полша идеята бе погребана заедно с оставката на тогавашния министър на финансите (Лешек Балцерович) през юни 2000 година, а той бе един от основните ѝ поддръжници, заедно с Института за частно предприемачество демокрация на Търговската палата във Варшава.

Когато през март 1998 година, словашките ни колеги Юрай Ренцко (от Института за либерални изследвания) и Ян Оравец (от Фондация Хайек) представиха техния замисъл за реформа пред съответната комисия в парламента, той бе културно „освиркан“. За се осъществи замисъла Ян обяви, че създава Съюз на данкоплатците, който да се застъпи за промяната като убеди политиците и обществеността.

У нас социологическото проучване (представително), проведено от Дочо Михайлов, показва, че 30% от собствениците на фирми предпочитат прогресивен данък със седем прага на облагане, 25% - по-скоро пет „ставки“ (т.е. де факто действащата система), 19% смятаха, че е възможно и трябва да се въведе двустепенна прогресивна система на облагане и 25% подкрепяха един праг за всички категории доход. Но, от друга страна, 50% респондентите искаха да има данъчни преференции и отстъпки.

Реформата към пропорционализиране на подоходните данъци у нас категорично не получаваше подкрепа и очевидно бе необходимо широко и продължително обсъждане, което и бе проведено между 1998 и 2007 година. Идеята на Оравец ми се понрави и, горд с нея, аз обявих в предаване по радио „Свободна Европа“ през април 1998-ма, че и в България подемаме инициатива за създаване на съюз на данкоплатците с мисия като тази в Словакия. Това бе грешка: до края на месеца фирмите за данъчни консултации (част от тях – съветници към министерството на финансите) регистрираха три „съюза“ на данкоплатците.

Идеята у нас сполучи поради упоритото убеждаване, подкрепено с аргументи, всеки от който подлежеше на коментар и опровержение.

Централна роля в аргументацията изиграха а) обосноваването на 10-процентния праг (от колегата Георги Стоев, ние от ИПИ само му проверихме изчисленията), но най-вече (б) съставянето на алтернативни на правителствените годишни бюджети с 10% подоходен данък (идеята бе на Георги Ангелов, който композира и първия такъв бюджет), без съкращаване на социални разходи. В крайна сметка този подход убеди и БСП,¹ при категоричното настояване за рационалност и обществена полза от реформата от страна на НДСВ (чийто финансов министър първоначално бе против) и ДПС.

Останалата част от историята и ефектите от въвеждането са добре описани в цитираната вече книга „Плосък данък в България: предистория, въвеждане, резултати“, чиито изводи са актуални и неопровергани и до днес.

В Словакия идеята бе осъществена през 2004 година.

Това бе втората след Естония страна от бившия съветски блок, която въведе равен данък. Той бе равнище 19% от корпоративния и личния доход, като бе унифициран и ДДС – също 19%. Промяната на ДДС бе взета предвид и бе един от ориентирите за определяне на процента равен данък. Въпреки прилагането към ДДС, там реформата не бе „плоска“ по повод облагането на доходите: от него бе освободен дохода на равнището на „жизнения минимум“, изчисляван от правителството, през 2004 година – 80 832 словашки крони на година (около 162 евро на месец) и актуализиран всяка година.

Тази двойственост на словашкия пропорционален данък и начина на определянето на неговия праг му изиграха лоша шега. В края на 2012 година дори Първата глобална конференция за плоския данък, проведена в Братислава Първата глобална конференция за плоския данък¹² не можа да разубеди новонадигащата се коалиция Смер (на български –

¹² Виж: The 1st Global Flat Tax Forum, October 4-5, 2012, Bratislava, Slovakia: <https://www.hayek.sk/conference-the-1st-global-flat-tax-forum/>.

„посока“) на премира Роберт Фицо в недалновидността на популистката ѝ идея за отмяна на този данък (Liptakoava, 2012), също прокарана чрез идеята за необлагаем минимум.

Всъщност бе въведена три-степенна пропорционална система с необлагаем минимум тогава от 5 040 евро на година и 25% данък за доходи, което са 176.8 пъти над годишния „жизнен минимум“. Тъй като заплатите на президента, депутатите, министрите и върховните съдии и прокуроре не са на това равнище, за тези длъжности бе въведен 5% данък „солидарност“. Изобщо солидарността бе основен аргумент в реториката на „Посока“ в навечерието на отхвърлянето на пропорционалния данък.

Както в Англия през XIX, и както в САЩ, Швейцария и Индия, така и в Словакия след 2013 година, облагането на богатите не дава видим резултат. След 2013 година увеличението на приходите от този данък е от 0.84% от БВП, според данъчната статистика на ОИСР¹³ – два пъти по-ниско от средния дял на приходните данъци от БВП на страните членки.

Основният проблем е в прехвърлянето на собственост върху част от дохода на данъчните власти, с чиято общо събрана сума се финансират дейности от името на всички. При всички подобни действия, независимо от системата на облагане, възниква известния в икономиката „проблем с гратисчийството“. На макро равнище, т.е. не на ниво пътуване гратис в обществения транспорт, държавата възможно и много вероятно за почва да се възприема като инструмент чрез който всеки се опитва да живее за чужда сметка с помощта на правителството.

Това определение на „държава“ също се появява пред 1848 година и принадлежи на Фредерик Бастиа. И то много често се възпроизвежда в съревнованието за обществени длъжности в условията на представителна демокрация.

Един от основните упреци към равния данък е, че той бил „регресивен“, т.е. данък, който приложен еднакво към хора с различни доходи е в по-голяма тежест на онези с по-ниски доходи, отколкото за онези с по-високи доходи.

Доколкото обаче това не е единственият данък, в съчетание с данъци които също са фиксирани, сумата на дължимите данъци винаги се оказва по-тежка за онези с по-ниски доходи. Например, когато разходите за храна са 29.6% от всички разходи (каквото той е за 2020 година), ДДС всъщност тежи повече на доходи на равнището на средните или под него. Същото важи за акцизите, данъците върху имотите, държавните такси и т.н.

Преимуществото на равния данък е, че данъкоплатецът има известен контрол върху своите знания и умения, конкурентост и в общи линии нему е известно в какво следва и може да инвестира, за да промени доходите си нагоре. При равни други условия това е достъпният начин да се намали тежестта на всички данъчни плащания върху единица доход. Статистиката на данъчните приходи по пера показва точно това.¹⁴

Динамиката на преминаване от една група доходи в друга също е налице, макар и да изисква малко време, за да се установят фактите и макар да е ясно, че тази динамика зависи от безброй обстоятелства.

Според данните на ЕВРОСТАТ (и НАП)¹⁵ за чистите доходи по различни категории данъкоплатци показват увеличение на доходите. Например при данъкоплатец със средни доходи без деца увеличението на реалните доходи от 2011 до 2020 година е 54%, но за такъв

¹³ Виж цялата база данни на: <https://data.oecd.org/tax/tax-on-personal-income.htm> . Пак по тази статистика се вижда, че в Швеция например приходите от този данък спадат от 18 на 12% от БВП, динамиката тези бюджетни приходи в Норвегия флукутира около 10% от БВП, но не и в Дания. Статистиката на ОИСР е идентична на тази на ЕВРОСТАТ и показва, че ефективното облагане доходите в тези страни е практически почти пропорционално. На различно равнище и при много ниски прагове на прогресивност, когато е въведена такава скала на облагане. Източникът на онагледяване, на който се позовах поради качеството на графиката, възпроизвежда данните на ОИСР

¹⁴ Виж Годишни отчети за приходите на: <https://www.minfin.bg/bg/1313> .

¹⁵ Виж EUROSTAT: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/earn_nt_net/default/table?lang=en .

с четиричленно семейство и доход три пъти над средния, увеличението за тези десет години е 44%.

Информация от НАП, предоставена по ЗДОИ на в-к Капитал (2020) показва, че групата данъкоплатци с доходи на равнището на минималната работна заплата намалява, а най-бързо нараства тази на данъкоплатците с условно определени средни доходи, но това се случва и във всички останали категории доходи. Същата е и динамиката на депозитите според данните на БНБ,¹⁶ въпреки че коментарите върху нея се съсредоточават върху 500-те депозита над един милион лева, а не върху ръста на спестяванията в над 2 000 000 сметки на хора среден размер общите доходи.

Ако пак се върна към примера с Индия, Словакия и другите страни – облагането на по-заможните не увеличава приходите в бюджета и не премахва неравенствата. Той е труден за спазване, защото не само по-заможните, но и данъкоплатците от средна ръка, когато работят за себе си, в частния сектор или в несубсидирани държавни предприятия (не са нетни бенефициенти на държавния бюджет), са кредитори на държавното преразпределение. И някакъв момент те могат да наистина да стигнат до извода, че мнозина се опитват да живеят за чужда сметка. Разбира се те могат да стигнат и до обратния извод, но за това са необходими правила на играта, които като например в Швеция са в сила от 1860-те години досега.

Извън избора на заможните да пращат или не, има друг проблем и той е следният:

- при необлагаем минимум от 650 лева на месец, данъкът ли бил нула процента;
- при доход 651 лева на месец, дължимият данък е 65 лева 780 лева на година;
- Увеличението данъка при преминаване от първата категория към втората категории доход за облагане огромно;
- При 600 хиляди работещи на МРЗ, стилизирано изчисленият данък е 468 милиона лева;
- Тези хора са изправени пред задачата дали да работят за повече доходи или да не правят това, или да работят, но да не декларират доходи над необлагаемия минимум;
- Към тях следва да се добавят самонаетите 878 хиляди през 2020 година, чийто предполагаем данък при 650 лева праг е 684 милиона лева;
- Общият размер на поставените под въпрос приходи в бюджета е 1.153 милиарда, около 1/3 от сегашните приходи от облагане на доходите на физическите лица.

Ясно е, че за да се управляват тези рискове, управляващите, които и да са те, ще трябва да увеличат други данъци, защото не би било възможно да се съкратят разходи в такива пропорции. Но това не са всички възможни рискове за преразпределението. Преди осем години, по време на предложението тогава „модел“, Николова (Nikolova, 2013) направи подобни, но по-разширени изчисления.

Съгласието между политическите съперници в изборната 2021 година, макар и не съвсем ясно изразено, че доходите на равнището на минимална работна заплата би следвало да бъдат освободени от равния данък от 10%, не отчита динамиката на преминаването на отделния човек и домакинствата от (условно определена) група с относително нисък доход към група с по-висок доход. Стимулите за по-бърз преход „нагоре“ биха се променили драстично от едно такова нововъведение. То ще постави пред странен избор 1.5-1.6 милиона данъкоплатци. Това би станало в ситуация, при която, според ОИСП (2019), събираемостта на данъците в България е по-добра отколкото в Канада, Германия или Литва.

¹⁶ Виж статистиката на депозитите по тримесечия на: <https://www.bnb.bg/Statistics/StMonetaryInterestRate/StDepositsAndCredits/StDCQuarterlyData/index.htm>

БИБЛИОГРАФИЯ

Abdel-Kader, K. and Ruud De Mooij, Tax Policy and Inclusive Growth, IMF Working Paper WP/20/271, IMF 2020.

Asen, E. Insights into the Tax Systems of Scandinavian Countries, Tax Foundation, February 24, 2021 <https://taxfoundation.org/scandinavian-countries-taxes-2021/?fbclid=IwAR1abPXFQnBD4svrKFUskmINP3Jmtsg13piZwTILrmORwCiyGzZE88BsCzE#.YG9Akoa28QI.facebook>

Bergh, A. The Rise, Fall and Revival of the Swedish Welfare State: What are the Policy Lessons from Sweden? (July 12, 2011). IFN Working Paper No. 873: <https://ssrn.com/abstract=1884528> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.1884528>

Василев, 5 юли 2021: Министър Асен Василев: Целенасочена лъжа е твърдението за вдигане на корпоративния данък с 50%. Министерство на финансите: <https://www.minfin.bg/bg/news/11411> [Vasilev, 5 yuli 2021: Ministar Asen Vasilev: Tselenasochena lazha e tvardenieto za vdigane na korporativnia danak s 50%. Ministerstvo na finansite: <https://www.minfin.bg/bg/news/11411>]

Credit Swiss, 2019: Global wealth databook 2019, CS Research Institute, 2019: <https://www.credit-suisse.com/about-us/en/reports-research/global-wealth-report.html> .

Dabla-Norris, E. Kalpana Kochhar, Frantisek Ricka, Nujin Suphaphiphat, and Evridiki Tsounta (with contributions from Preya Sharma and Veronique Salins), Causes and Consequences of Income Inequality: A Global Perspective, IMF, June 2015: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/sdn/2015/sdn1513.pdf> .

Djankov, S. Jose G. Montalvo and Marta Reynal-Querol, The curse of aid, World Bank, December 2007.

Georgieva, K. Reduce Inequality To Create Opportunity, IMF Blog, IMF Blog, 27 January 2020: <https://blogs.imf.org/2020/01/07/reduce-inequality-to-create-opportunity/>

Hall, R. Alvin Rabushka, The Flat Tax, Stanford, Hoover Institution, 2007: <https://www.hoover.org/research/flat-tax> .

Hartwell, R. Taxation in England during the Industrial Revolution, Cato Journal, Vol. 1, No. 1 (Spring 1981, pp.: 129-153: <https://www.cato.org/sites/cato.org/files/serials/files/cato-journal/1981/5/cj1n1-7.pdf> .

Needs for Deregulation of the Tax Systems in Central Europe: A Comparative Study, Sofia, IME, 1998: <https://ime.bg/var/book/The-Need-for-Deregulation.pdf> .

Easterly, W. Economics of International Development, London, IEA, 2016.

Капитал (2020): Вера Денизова. Над 11% от работещите на трудов договор са взимали над 2000 лв. към юли. (Техният брой надхвърля 260 хил. и се увеличава с две трети спрямо същия месец на 2018 г., показва справка на НАП.), 11 октомври 2020: https://www.capital.bg/politika_i_ikonomika/ikonomika/2020/10/11/4124750_nad_11_ot_raboteshtite_na_trudov_dogovor_sa_vzimali/?fbclid=IwAR0ZZM6p3L6AoPVBGYdlRxIUkAgrjhYC95SRrF5cLQBZrnthnF1tJPu50M# [Kapital (2020): Vera Denizova. Nad 11% ot raboteshtite na trudov dogovor sa vzimali nad 2000 lv. kam yuli. (Tehniyat broj nadhvarlya 260 hil. i se uvelichava s dve treti spryamo sashtia mesets na 2018 g., pokazva spravka na NAP.), 11 oktombvri 2020]

G7 Finance Ministers and Central Bank Governors Communiqué, 5 June 2021, London, United Kingdom: <https://www.gov.uk/government/publications/g7-finance-ministers-meeting-june-2021-communicue/g7-finance-ministers-and-central-bank-governors-communicue> .

Kuznets, S. Economic Growth and Income Inequality, *The American Economic Review* Vol. 45, No. 1 (Mar., 1955), pp. 1-28.

Jana Liptakoava, J. The end of Slovakia's flat tax, *Slovak Spectator*, December 2012: <https://spectator.sme.sk/c/20045435/the-end-of-slovakias-flat-tax.html> .

Mill, J. On the General Principles of Taxation, *Principles of Political Economy with some of their Applications to Social Philosophy*, Book V, Chapter II: https://www.econlib.org/library/Mill/mlP.html?chapter_num=67#book-reader

Branko Milanovic, B. GLOBAL INEQUALITY. A new approach for the age of globalization, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts; London, England, 2016.

Milanovic, B. Inequality in the age of globalization, Lecture in Honor of Anthony A. Atkinson, Brussels, 20 November 2017: https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/economy-finance/00.keynote_milanovic.pdf

de Mooij, R. Ricardo Fenochietto, Shafik Hebous, Sébastien Leduc, and Carolina Osorio-Buitron, Tax Policy for Inclusive Growth after the Pandemic, *Fiscal Affairs*, 16 December 2020.

Николова, 2013: Десислава Николова. Към отмяна на плоския данък. Преглед на стопанската политика, бр. 657, 29.11.2013: [https://ime.bg/bg/articles/kym-otmyana-na-ploskiya-danyk/?fbclid=IwAR3BsFsR9DEIwSYw1JGd-](https://ime.bg/bg/articles/kym-otmyana-na-ploskiya-danyk/?fbclid=IwAR3BsFsR9DEIwSYw1JGd-MPuDvJJ9dUD54Am8S6_ZNfcgjarrw5xrEeARoM#ixzz70xIzyFg6)

[MPuDvJJ9dUD54Am8S6_ZNfcgjarrw5xrEeARoM#ixzz70xIzyFg6](https://ime.bg/bg/articles/kym-otmyana-na-ploskiya-danyk/?fbclid=IwAR3BsFsR9DEIwSYw1JGd-MPuDvJJ9dUD54Am8S6_ZNfcgjarrw5xrEeARoM#ixzz70xIzyFg6) [Nikolova, 2013: Desislava Nikolova. Kam otmyana na ploskia danak. Pregled na stopanskata politika, br. 657, 29.11.2013]

OECD, 2018, The Role and Design of Net Wealth Taxes in the OECD, Paris, OECD, 2018: https://www.oecd-ilibrary.org/taxation/the-role-and-design-of-net-wealth-taxes-in-the-oecd_9789264290303-en?itemId=/content/component/9789264290303-4-en&_csp=1a4874a75639ca7ede75960cdf06c36e&itemIGO=oecd&itemContentType=chapter

OECD, 2019, Tax Administration 2019: Comparative Information on OECD and other Advanced and Emerging Economies, Paris, OECD, 2020: https://read.oecd-ilibrary.org/taxation/tax-administration-2019_74d162b6-en#page4

Prokopijević, M. Why Foreign Aid Fails, *Public Policies*, Volume 10/Number 2/March 2019: <http://www.ejpp.eu/index.php/ejpp/article/view/316/318> .

Ран, 2021: Ричард Ран. Всички на кораба „Глобален данъчен картел“. *Икономически живот*, 9 юли 2021: <https://ikj.bg/glasove-mneniya/vsichki-na-koraba-globalen-danachen-kartel/> [Ran, 2021: Richard Ran. Vsichki na koraba „Globalen danachen kartel“. *Ikonomicheski zhivot*, 9 juli 2021]

Poverty & Equity Brief, India, South Asia, April 2021: https://databank.worldbank.org/data/download/poverty/987B9C90-CB9F-4D93-AE8C-750588BF00QA/AM2020/Global_POVEQ_IND.pdf

Smith, A. on the need for “peace, easy taxes, and a tolerable administration of justice” (1755): <https://oll.libertyfund.org/quote/adam-smith-on-the-need-for-peace-easy-taxes-and-a-tolerable-administration-of-justice-1755>

Statement on a Two-Pillar Solution to Address the Tax Challenges Arising From the Digitalisation of the Economy, OECD/G20 Base Erosion and Profit Shifting Project, 1 July 2021: <https://www.oecd.org/tax/beps/statement-on-a-two-pillar-solution-to-address-the-tax-challenges-arising-from-the-digitalisation-of-the-economy-july-2021.pdf>

Stanchev, 2015a, EU and Ukraine - Russia standoff: Dr Krassen Stanchev public lecture, at Center for Independent Studies, Sydney, 12 February 2015: <https://www.youtube.com/watch?v=6nySxwPIM4s>

Станчев, 2015б, Плосък мозък: кой какво не помни и не разбира от дебата за пропорционалния данък, Медиапул, 31 май 2015: <https://www.mediapool.bg/plosak-mozak-koi-kakvo-ne-pomni-i-ne-razbira-za-proportsionalniya-danak-news234769.html> [Stanchev, 2015b, Plosak mozak: koy kakvo ne pomni i ne razbira ot debata za proportsionalnia danak, Mediapul, 31 may 2015]

Станчев, К. 2019, Състоянието на икономиката: Какво можем да знаем за близкото бъдеще. Свободна Европа, 21 октомври 2019: <https://www.svobodnaevropa.bg/a/30227450.html> . [Stanchev, К. 2019, Sastoyaniето na ikonomikata: Kakvo mozhem da znaem za blizkoto badeshte. Svobodna Evropa, 21 oktombri 2019]

Станчев, К. 2020, Ракия за закуска (23 майско-юнски тезиса за корупцията като обществено-държавен феномен). Икономически живот, 12 юни 2020: <https://ikj.bg/glasove-mneniya/korupcia-apartamentgeit-danuci/> [Stanchev, К. 2020, Rakia za zakuska (23 maysko-yunski tezisa za koruptsiyata kato obshtestveno-darzhaven fenomen). Ikonomicheski zhivot, 12 yuni 2020]

Stanchev, K. The Evolution of Fighting Poverty as an International Effort, Public Policies, Vol. 12, No 1, January 2021, pp.: 64-78: <http://www.ejpp.eu/index.php/ejpp/article/view/383/426>

Станчев, К. 2016а. Неделно четиво за офшорни зони. Преглед на стопанската политика, бр. 776, 7 април 2016: <https://ime.bg/bg/articles/nedelno-etivo-za-ofshorni-zoni/> [Stanchev, К. 2016а. Nedelno chetivo za ofshorni zoni. Pregled na stopanskata politika, br. 776, 7 april 2016]

Станчев, К. 2016б, Условия, кампания и въвеждане на плоския данък. Десислава Николова, Петър Ганев (съставители). ПЛОСЪК ДАНЪК В БЪЛГАРИЯ: предистория, въвеждане, резултати. София, ИПИ, 2016, глава 1, с. 9-25: <https://ime.bg/var/images/FlatTaxBook.pdf> [Stanchev, К. 2016b, Uslovia, kampania i vavezhdane na ploskia danak. Desislava Nikolova, Petar Ganev (sastaviteli). PLOSAK DANAK V BULGARIA: predistoria, vavezhdane, rezultati. Sofia, IPI, 2016, glava 1, s. 9-25]

Stanchev, K. and Vesselin Popovski, Extreme Poverty Eradication: Conceptual Evolution and Policy Challenges, Narinder Kakar, Vesselin Popovski, Nicholas A. Robinson (editors), Fulfilling the Sustainable Development Goals: On a Quest for a Sustainable World, London, Routledge, 2021.

Stenkula, M. Swedish Taxation in a 150-year Perspective, November 2014, Nordic Tax Journal 2014(2)

Стоев, Г. 2016, Справедливостта на пропорционалния данък. ПЛОСЪК ДАНЪК В БЪЛГАРИЯ: предистория, въвеждане, резултати. София, ИПИ, 2016, глава 7, с. 84-92 [Stoev, G. 2016, Spravedlivostta na proportsionalnia danak. PLOSAK DANAK V BULGARIA: predistoria, vavezhdane, rezultati. Sofia, IPI, 2016, glava 7, s. 84-92]

Tupy, M. Global Income Inequality Is Declining, Human Progress, 30 September 2018: <https://www.humanprogress.org/global-income-inequality-is-declining/>

Wikipedia, Flat Tax - https://en.wikipedia.org/wiki/Flat_tax .

Wilhelm V. and Ignacio Fiestas, Exploring the Link Between Public Spending and Poverty Reduction: Lessons from the 90s, Washington D.C., World Bank Institute, 2005: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/501641468324280601/pdf/358680WBI0rev01ng0the0Link01PUBLIC1.pdf>

Horn, S. Carmen M. Reinhart, and Christoph Trebesch, How Much Money Does the World Owe China?, Harvard Business Review, February 26, 2020: <https://hbr.org/2020/02/how-much-money-does-the-world-owe-china>

Chen, W. David Dollar, and Heiwai Tang, Why Is China Investing in Africa? Evidence from the Firm Level, The World Bank Economic Review, 32(3), 2018, 610–632.

Janský, P. Effective Tax Rates of Multinational Enterprises in the EU, Executive Summary, 22/01/2019: https://www.wts.com/wts.de/publications/wts-tax-weekly/anhang/2019/2019_3_1_studie.pdf